

„Kotipoisid“ sõjajärgses Eestis

Tiit Noormets

„Kotipoisid“ on Eesti ajaloos kindel mõiste ja paljudele vanema põlvkonna inimestele lausa elav mälestus. Kui 1946. aastal kaotati Nõukogude Liidus raudtee sõidulubade süsteem ja sõit muutus kõigile vabaks, olid tollasesse kolhooside-eelsesse, talude Eestisse idast tulevad rongid ühtäkki inimesi täis. Rahvasuus „kotipoiste“ nime saanud tulnukaid oli dokumentide järgi kaks erinevat liiki, kuigi mõlemad pani liikuma toidupuudus või lausa nälg (1946–1947 oli näljahäda Moldaavias, Ukrainas ja Venemaal). Ühed olid tegelikult näljased inimesed, kes kerjasid või varastasid toiduaineid, ajuti ka röövlitööd ette võttes. Teised olid spekulandid, kes Eesti turuhindadest kallimalt taludes toiduaineid kokku ostes ja neid välja vedades teenisid ikkagi suurt vaheltkasu. Tuli ka elukutselisi kurjategijaid, kuigi sellised olid tee Eestisse leidnud juba varemgi. Sellest kõigest tekkis ühiskondlik-poliitiline probleem, mis ühel või teisel viisil puudutas inimesi taluperest kuni riigivõimuni.

Ajalookirjanduses on „kotipoisid“ leidnud küll äramärkimist, kuid lähemalt ei ole neid käsitletud.¹ Rohkem on kirjutanud mõned memuaristid, muidugi ainult oma isiklikest kogemustest.² Palju ei ole loota ka arhiiviallikatest, sest kõik see kestis ainult kaks aastat. Toiduainete puudus oli Nõukogude Liidus jätkuv, kuid pärast 1947. aastat näljahäda enam ei olnud ja nõnda vaibus ka

„kotipoiste“ uputus Eestis. Väike jälg on neist siiski jäänud Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei maakonnakomiteede informatsioonides partei keskkomiteele, millest alljärgnev dokumendipublikatsioon.

Kommunistlikul parteil oli oma informatsioonisüsteem, kus madalamad parteiorganid (alates vallapartorgidest) informeerisid kõrgemaid kuni keskkomiteeni olukorrast ja sündmustest oma territooriumil. Seda ei tehtud küll sugugi üldiselt ja kõikehõlmavalt ega ka objektiivselt. Informatsioonide põhitähelepanu ja põhimaht oli mitmesuguste riiklike ürituste ja kampaaniate ettevalmistamisel-läbiviimisel (valimised, kevadkülv, J. V. Stalinile saadetava kirja „läbiarutamine“ jms.), samuti partei siseelul. Lisaks sellele, neid dokumente põhjalikumalt uurinud Peeter Kaasiku sõnul „[– –] parteiaruandluses domineerib juba selgelt sõnavahet ning Moskvasse jõudiski lõpuks reibas ettekanne edenevast sotsialistlikust ülesehitustööst“.³ See ei tähenda aga allikaväärtuse puudumist, näiteks on neid kasutanud rahva meeleolude uurimiseks eelviidatud Peeter Kaasiku kõrval ka teised uurijad.⁴ Parteiinformatsioonides leidub „sõnavahu“ kõrval erinevate eluvaldkondade kohta palju mitmesuguseid üksikfakte ja mõningal määral ka üldistusi – nagu näiteks „kotipoiste“ kohta.

¹ Näiteks Olaf Mertelsmanni uurimuses kõneka pealkirjaga „Everyday life in Stalinist Estonia“ (Tartu Historical Studies vol. 2, Frankfurt am Main 2012, lk. 62) on neist kirjas üks mõnelauseline lõik.

² Vaata näiteks: E. Loosaar. Eesti mehe lugu. Mälestused 1939–1971, Tallinn, 2006; R. Urm. „Aftonbladeti“ jooksupoisid jutustab. Paide, 1992.

³ P. Kaasik, „Meeleolu on positiivne, kuid...“ Avalikust arvamusest Nõukogude Eestis partei ja julgeoleku meel-susaruannete põhjal. – Tuna 2014, nr. 4, lk. 57–73 (siin tsiteeritud lk. 60).

⁴ H. Tammela. Millest läänlane mõtles ja rääkis 1944–1950. Kommunistliku partei raportid elanikkonna meeleoludest ajalooallikana. – Läänemaa muuseumi toimetised XII, Haapsalu, 2009, lk. 145–161.

1. Olukorrast Tartumaal

27. aprillil 1946

EK(b)P Keskkomiteele

EK(b)P Tartumaa Komitee org.-instr. osakonnalt informatsioon

[--]

Tervishoiu seisukorrast Tartumaal

Tartumaa on olnud kogu 1946. a. I kvartali jooksul ohustatud tähnilise tüüfusega. Nii värvati jaanuari ja veebruari kuus Jõgevale „Mostroi“ sillaehitustöödele inimesi, kes olid pärit NSVL-ist. Toodi kohale raudteel Riiast läbi Valga, ilma sanatooriumi⁵ korrastuseta. Jõgeval paigutati inimesed elama. Täiesti anti sanitaarseisse tingimustesse, puudus pesu, magamisriided, inimesed polnud 4 kuud saunas käinud, 100% olid täitanud ja lõpuks olid nendest osa inimesed kontaktis tähnilise tüüfuse haigetega. Tartumaa Sanitaarispektsiooni poolt teostatud ürituste tagajärjel haigestumisi ei olnud.

Märtsi kuus esines Lohusuu vallas Vene külas 14 juutu tähnilist tüüfust. Haigus toodi sisse NSVL Oudova rajoonist ringirändavate venelaste poolt. Kohal avati haigla ja haiguskolle likvideeriti. Peale 16. märtsist enam haigestumisi ei olnud.

Võrumaalt Kõlleste vallast hospitaliseeriti Kiidjärve haiglasse 9. aprillil 4 kohalikku inimest plekilise tüüfusega.⁶ Nende talus viibisid ringirändavad tundmatud venelased või ingerlased. 24. märtsi paiku liikusid Tartumaale Ropka valda. 10. aprillil avastasid Tartumaa epid-töölised Ropka vallas, Nuki talus 2 perekonda ilma loata ja ilma sissekirjutamata Soome venelasi,⁷ kelledele teostati sanitaarkorrastus ja karantiniseeriti 25 päevaks. Seni haigestumisi esinenud ei ole.

12. IV 46. a. hospitaliseeriti Kiidjärve haiglasse Kiidjärve v., Mäetüka talu inimene Tuul, Endla plekilise tüüfusega. Selgus, et 25. märtsi paiku ööbisid talus venelased, 3 naist ja 3 last, kes sõitsid sõjaväe autol Tartu.

15. aprillil paigutati Tartu Nakkus haiglasse Tartus Tähe tn. 153 – 1 elunev 12 aastane laps – plekilise tüüfusega. Selgus, et kohal elas 6 liikmeline perekond Afanasjevad, kes saabusid NSVL Velikie-Luki rajoonist Pihkva kaudu Tartu 2. aprillil. Kontrollimisel osutusid kohalikud kui ka sisserännanud inimesed täitanuiks.

Tartu Lihakombinaat värbas aga nimetatud perekonnast 4 inimest ja saatis 15. aprillil Kursi valda „Äksi“ abimajandisse tööle ja kaks perekonna liiget Kavastu-Koosale Loomade kokkuostu punkti. Epidemioloogi poolt on kohtadel teostatud sanitaarkorrastused ja kontaktid võetud med. järelvalvele 25 päevaks.

Ülalmainitud olukorda arvesse võttes leian, et kui selline olukord edasi kestab, kus teadmata kust tulnud ringirändavad tundmatud inimesed levitavad plekilist tüüfust, on Tartumaa alati otseselt ohustatud nakkushaigustega.

EK(b)P Tartumaa Komitee sekretär *allkiri* /Tiido/

EK(b)P Tartumaa Komitee org.-instr. osak. juhataja *allkiri* /Meijel/

ERAF f. 12, n. 6, s. 11, l. 116–117.

⁵ Sanatooriumi, p. o. sanitaar-

⁶ Tähnilise tüüfuse vananenud nimetus oli plekiline soetöbi.

⁷ Ilmselt peab siin olema Vene soomlasi ehk ingerlasi.

2. Olukorrast Virumaal

Täiesti salajane

EK(b)P Keskkomitee sekretärile sm. Karotamm'ele.

19. märts 1947. a.

Ettekanne

Käesolevaga teatan olukorrast, mis on tekkinud seoses spekulantide ja „kotimeeste“ sisserändamisega maakonda.

Sisserändamine toimub Peipsi järve kaudu kelkudega, peamiselt aga raudteetranspordiga, mille tõttu on rongidel ülekoormatus ja ametiasjus sõitjail pole raudteetransporti kui liiklemisvahendit üldse võimalik kasutada. Näiteks sõidab Rakvere linna igal turupäeval Narva poolt tuleva rongiga vähemalt 1500–2000 inimest, spekulante ja „kotimehi“. Mitte vähem tuleb neid rongidelt maha ka teistes jaamades. Nii tuli Püssi jaamas 12. märtsil Narva-Tallinn rongilt igast vagunist maha vähemalt 20–30 „kotimeest“, suures enamuses täiesti tööjõulised, kes sõna tõsisel mõttes ümberkaudsed vallad üleujutavad.

Üks osa „sõitjaist“ ostavad kokku leiba ja toitaineid makstes kauplemata nõutud hinna. Sarnane toitainete massiline kokkuost on põhjustanud vabaturul toitainete hindade järsu tõusu. Näiteks maksis päts leiba detsembri kuus 25–20 rbl, märtsis aga 60–50 rbl. Arvestades, et märtsi kuuks, ainult Rakvere linnas tuli toidukaarte vähendada 1800 inimeselt ja määratud toiduainete fonde pole senini vabaks antud sellisel määral, mis kindlustaks kõikide toidukaartide kaubastamise, tekitavad vabaturu kõrged hinnad toiduainete alal linna elanikkonnas raske olukorra. Näiteks on toidukaartide alusel Rakvere Kaubastul realiseerimata liha jaanuari kuust 1500 kg, veebruarist 600 kg, märtsist 5000 kg (vabaturu hind 150–45 rbl); kala veebruarist 2000 kg, märtsist 1222 kg; võid veebruarist 144 kg, märtsist 1891 kg (vabaturu hind 200 rbl). Massiline kõrgete hindadega jahu, tangainete, kartuli jne kokkuost (kott kartuleid 400–350 rbl) tunduvalt suurendab viljamüüki ja raskendab valdades seemnevilja fondide loomist nii kokkuostu kui vastastikuse laenutamise teel ning riigifondi ja söödimaid võib ähvardada külviseemne puudusel külvamata jätmise.

Teine osa sisserändajatest tegelevad kerjamisega, sageli aga vargustega. Külades on sageli juhuseid, kus ühes talus käib päeva jooksul 10 ja rohkem sarnaseid „kotimehi“ ja „ostjaid“. Näiteks Salla vallas ENSV AÜKN⁸ partei algorganisatsiooni sekretär rääkis, et 6. veebruaril k. a. tema viibides ühes talus käinud tunni aja jooksul kolm, kahest kuni kolmest inimesest kotimeeste gruppi sääli kerjamas. Kõikjal esinevad kerjused vaeste kolhoosnikena mitmesugustest oblastitest ja liiduvabariikidest, kes taludes räägivad kolhoosides valitsevast näljast, mis sundivat neid kerjama. Näiteks Haljala vallas, Mõisakülas, Tomband Hermiine talus rääkis 5. märtsil kerjus-naine kahe väikese lapsega, et nad on pärit Azerbaitžani NSV-st ning tulnud kerjama nälja sunnil, kuna valitsus olevat kõigist kolhoosidest äravõtnud viimased viljatagavarad. Lüganuse vallas Puritse külas Lullu, Antsu talus rääkis Leningradi oblastist pärit olev vanem mees, kui jõukalt nad elanud enne kolhoosi korda, nüüd aga näljast aetuna olevat sunnitud paluma armuandeid. Üheltpoolt on selline „kotimeeste“ laavin talurahva kannatamatuseni tüüdanud ning kõikjalt kuulub rahva hulgast soove, et neid sellisest olukorrast vabastataks. Teiselt poolt, kulaklikud elemendid, toetudes „kotimeeste-kerjuste“ juttudele üha julgemalt tõstavad häält kolhoosisüsteemi mahategemiseks ning on teatava osa elanikkonnas suutnud meelestada teravalt kolhooside vastu. Olukorras, kus

⁸ ENSV AÜKN – Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ametiühingute Kesknõukogu.

iga päev sisserändajate poolt tuukse esile halvustavaid fakte kolhooside kohta, ei avalda rahvale mingisugust mõju bolševistlik agitatsioon, kuna tegelik elu, sisserändajate juttude kohaselt, räägib otse vastu pidi.

Seoses üldise toitainete hindade tõusuga, spekulantide ja „kotimeeste“ vooluga maakonda, on kuritegevus (vargused, röövimised) tunduvalt suurenenud. Kuigi on tugevnenud kuritegevuse vastu võitlemine, mida tõendab kuritegude avastamise %, ei ole suudetud maakonnas vargustele piiri panna. Nii oli jaanuaris 38 kuritegevuse juhus (avastati 28), veebruaris 44 (avastati 37), märtsi kuus kuni 10-ni 17 juhus (avastatud 11).⁹ Avastatud kuritegude toimepanijaist on suur osa liikuvat, ilma kindla elukohaga elementi, sisserännanud teistest liiduvabariikidest. Näiteks varastati 16. veebruaril Haljala vallas Põdruse külas kod. Salumäe talust, ajal mil Salumäe käis hääletamas, riideid ja 4000 rbl raha. Samal päeval tabati Rakvere raudteejaamas kolm sissesõitnud isikut, erinevaist oblasteist 23–26 aastased, kes jaama lähedal varemetsesse peitsid pakke. Selgus, et pakkides olid Salumäe talust varastatud riided. Meestelt saadi kätte ka 3800 rbl raha. 200 rbl raha olid vargad jõudnud juba ärakulutada.

Omaltpoolt arvan, et niisugune olukord edasi kesta ei tohi. Küsimust tuleb tõsiselt võtta, et väärnähted saaks likvideeritud, milleks palungi Keskkomiteel astuda vajalikke samme.

EK(b)P Virumaa Komitee sekretär *allkiri* /Janson/

ERAF f. 10, n. 11, s. 11, l. 51–52.

3. Olukorrast Virumaal

T. salajane

EK(b)P Keskkomitee org. instr. osakonnale
19. märts 1947. a.

Informatsioon poliitilistest meeleoludest ja rahva küsimustest.

Seoses „kotimeeste“ ja spekulantide vooluga maakonda teistest liiduvabariikidest ja oblastitest, kes ostavad kõrgete hindadega kokku toitaineid või käivad taludes ja korterites kerjamas, sageli panevad toime ka vargusi, on tekkinud elanikkonna hulgas mitmesuguseid ebaterveid meeleolusi. Kuna külades kerjajad esinevad kõikjal vaeste kolhoosnikena, kes nälja sunnil on rännanud siia kerjama, luuakse soodus pind kodanlike natsionalistlike elementide agitatsioonile kolhoosikorra vastu. Iga päev esineb juhuseid, kus tuukse ette, vastuseks aktivistide seletustele fakte sisserändajate jutustustest kolhooside üle. Kuna linnades vabaturul toitainete hinnad, seoses toitainete massilise kokkuostuga spekulantide poolt, on tunduvalt tõusnud ja sagenevad juhused, kus talumehed keelduvad ostjatele müümast liha, jahu, tangu jne väikesel arvil, on linna elanikkonnas tekkinud vihkamine spekulantide vastu. Kodanlike natsionalistide poolt aga katsutakse sellest vihkamisest kujundada rahvuslikku vihkamist, mis ongi linnades teatavaid tulemusi annud ja meelesanud osa elanikkonnast teravalt vene rahvuse vastu.

Paasvere ja Roela valdades püütakse teatavate elementide poolt rahvast uskuma panna nagu

⁹ Need arvud olid ainult n.-ö. jäämäe tipp, näiteks rongides ja raudteejaamades olid vargused üldlevinud ja pidevad ning nende ohvrid ei pöördunud miilitsa poole asja lootusetuse tõttu. (Selle kohta: S. Karja. Mitte kõik kotipoisid ei tulnud Eestisse varastama. – Õhtuleht, 21.07.2007; R. Mirov. Hvosťov ja kotipoisid. – Looming 2015, nr. 6.)

oleks sm. Stalini avaldus, tema vabastamiseks riigi relvastatud jõudude Ministri kohalt, olnud seoses mingisuguste välisriikide (nimetatakse Inglis ja Ameerikat) survega. Sm. Stalini lahkumine Relvastatud jõudude Ministri kohalt tähendavat järeleandmist välisriikidele ning olevat tõendiks riigivõimu ebakindlusele. Paasvere vallas on leitud veel kuulujutt, et varssi hakavat Nõukogude Liidus kehtima uued rahad ja nimelt „kerenski“.¹⁰ Miks just need rahad, seda keegi lähemalt seletada ei tea. Vastavalt meeleoludele ja kuulujuttudele esitatakse kohtadel küsimusi. Näiteks küsitakse Paasvere ja Roela valdades:

Kas Nõukogude Liidu välispoliitiline seisukoht on kindel?

Kas on tõsi, et varssi tulevad uued rahad?

Missuguste riikide seisukohad on tooniandvad Julgeoleku Nõukogus?¹¹

Kohtla, Lüganuse, Sõmeru, Erra ja Salla valdades, kus eriti palju on hulkuvat elementi „koti-mehi“, küsitakse

Kas üleval pool kavatakse midagi ettevõtta elanikkonna „koti-meeste“ ja spekulantide laviinist vabastamiseks?

Ajalehtedes ja ajakirjades kirjutatakse palju sellest, kuidas Nõukogude Liidus hoolitsetakse laste eest, miks aga hulgeb niipalju poisikesi ringi kerjates ja varastades?

Kui kolhoosides tegelikult nälg ei ole, miks sõidavad siis inimesed siis massiliselt toitaineid ostma ja kerjama?

Miks lastakse nii mitmed tuhanded inimesed tegevusetult hulkuda, meil aga peavad üle 60-neaastased mehed ja naisedki veel metsatöödele minema?

Miks talupoegadele antakse külviplaanid ja kas nende täpne täitmine on sunduslik?

Tunduvalt on rahunenud poliitiline meeleolu Tudulinna vallas, mis peaaegu kogu aja oli bandiitlike elementide peamiseks „kindluseks“. Valla elanikkonna suur osa asub ise võitlusele bandiitlike elementide vastu ja „Siberisse saatmise“ ning muude sarnaste küsimuste asemele esitavad talupojad momendil praktilisi küsimusi nagu:

Kas ja kust kohast on võimalus osta tõuloomi riiklike hindadega?

Kas uudismaa harijaile antakse mingisugusi soodustusi kunstväetise ostus või riiklike müügikohtustuste osas?

Kas riigile müüdava kommerts hinnaga vilja vastu saab ka osta mingisuguseid kaupu?

Kõikides valdades ja linnades esitatakse küsimusi:

Millal pannakse piir vargustele?

Miks ei võeta kuritegevuse likvideerimiseks tarvitusele otsustavaid abinõusid?

Esitatud küsimustele on antud kohtadel rahuldavad vastused, väljaarvatud küsimused varguste, kuritegevuse ja spekulantide ning „koti-meeste“ likvideerimise kohta, milliste küsimustele rahvas pole saanud konkreetseid vastuseid.

EK(b)P Virumaa Komitee sekretär *allkiri* /Janson/

ERAF f. 10, n. 11, s. 11, l. 53–54.

¹⁰ 1917. aastal Venemaa Ajutise Valitsuse teostatud rahaväljaanne, sai rahvasuus tollase peaministri järgi nimeks Kerenski rubla (vene keeles *kerenka*).

¹¹ ÜRO Julgeolekunõukogus.

4. Olukorrast Tartumaal

19. märtsil 1947

EK(b)P Keskkomiteele
EK(b)P Tartumaa Komiteelt informatsioon

Poliitilisest meeleolust elanikkonnas

[--]

Nõo valla partorg sm. Kommusaar kirjutab 20. veebruari informatsioonis, et 12. veebruaril on rääkinud sama valla kodanik Sepp, Aleksander Nõukogude Liidust päritoleva naisterahvaga, kelle kaasas olnud puudane¹² jahukott ja kes on seletanud, et Venemaal kolhoosides ei antavat süüa, mille tulemusena inimesed surevad nälga ja ega ka teil Eestis tulevikus parem ei saa olema. Tuleval aastal on Teil norm poole suurem ja järgmisel aastal veel suurem, nii et olete varsti samuti näljas nagu meiegi Venemaal. Edasi kirjutab sm. Kommusaar, et Nõo alevis elutsevalt kodanik Valgerist, Augustilt varastati jahu 34 kg, mis kätte saadi ringihulkuvalt vene naiselt. Järiste külas elutsevalt Ainlo, Almalt oli varastatud kolm hani, mis kätte saadi ringihulkuvalt „kotimehelt“ Tartu turult.

Nõgiaru sovhoosi partorg sm. Kivisto kirjutab 19. veebruari informatsioonis, et alalist pahandust tekitavad sovhoosi töötavale rahvale ringihulkuvad „kotipoisid“. Inimesed vihjavad sageli sellele, et meie peame neljanda viisaastaku plaani täitma, samal ajal kui osa inimesi hulgub ringi kottidega ja varastavad me korterid tühjaks tööloleku ajal. Kas neid ei saa tööle rakendada, et meie elu kiiremini paraneks.

Kursi valla partorg sm. Lusti kirjutab 10. märtsi informatsioonis, et viimasel ajal on Kursi vallas elavnenuid „kotipoiste“ liikumine. „Kotipoisid“ räägivad rahvale suurest Ukraina näljast, kus rahvas sureb ja tööd majanduslikult ei juhita, nii et ka edaspidi võib seal näljahäda esineda. Eriti rahvas on tüdinenud teedeääres taludes, kus käiakse lakkamatult süüa ja riidesemeid nõudmas. Inimesed ütlevad vallas, et mispärast ei ole „kotipoistele“ ettenähtud viisaasta plaani nagu meil Eestis. Meie töötame iga päev ja meilt nõutakse. Nõudku nendelt ka valitsus.

Kaarepere MT¹³ Keskkoolis valla komsorgi sm. Saare korraldatud küsimuste-vastuste õhtul, mis toimus käesoleva aasta märtsi kuu algul, esitati kooliõpilaste poolt järgmisi küsimusi: „Mispärast liiguvad „kotipoisid“ ja sõjainvaliidid Eesti taludes ja otsivad süüa“, „Mis kultuuri tuuakse meie vaesele, viletsale, armsale, pühale, kallile, väikesele kodumaale suurelt Nõukogude Liidult“, „Mispärast on Nõukogude Liidus kõik „vabatahtlikult“ sunniviisi. Kõik kirjutatakse vabatahtlikult, kuid see pole nii. Millest on see tingitud“, „Mispärast iga suurriik tahab meid järjest päästa, aga seega ikka rohkem ja rohkem rõhub“, „Mispärast „kotipoisid“ käivad siin vaeses Eestis leiba kerjamas, aga mispärast näiteks meie ei käi suurel kodumaal“, „Mispärast aetakse sunniviisil komnoorteks“, „Mina ei tea milleks pioneer olla. Palun teatage mulle, milleks olla pioneer“, „Mispärast Nõukogude lennuvägi Suure Isamaasõja ajal tulistas tagala tsiviilelanikke – see on sulatõsi“.

[--]

EK(b)P Tartumaa Komitee sekretär *allkiri* /Tiido/
Org. instr. osak. juhataja *allkiri* /Millert/
Informaator *allkiri* /Piir/

ERAF f. 12, n. 7, s. 9, l. 72–73.

¹² Puud = 16,4 kg.

¹³ MT – mittetäielik (mittetäielik keskkool oli nõukogudeaegne termin 7-klassilise algkooli kohta).

5. Olukorrast Harjumaal

24. aprillil 1947

EK(b)P Keskkomitee'le

Informatsioon elanikkonna poliitilisest meeleolust Harju maakonnas

[--]

Kuna maal praegu liigub ringi igasuguseid spekulante, niinimetatud „kotimehi“, siis on rahva poolt alalisteks küsimusteks: „Miks liigub nii palju kotimehi, ning kas valitsus lubab neil käia kerjamas ja ei tee nende sõidule raudteel mingeid takistusi, kuna kohalikel inimestel on raske rongidele pääseda, sest kotimehi on alati kõik rongid täis“. Küsimusi esitatakse eranditult kõikides valdades.

Peab mainima ka, et sellised „kotimehed“ levitavad talupoegade keskel nõukogude vaenulikke jutte. Näit: Järvakandi vallas, kus liigub viimasel ajal eriti palju „kotimehi“ ringi. Kui elanikud neilt küsivad, et miks nad nii rändavad, siis räägivad nad, et neil ei ole omas kodus, kolhoosis, leiba, sest riik võtab kõik ära ja seepärast on nälg. Samuti on nad ka rääkinud, et möödunud aastane põud ei ole nii suur olnud, aga Ameerika olevat andnud halva nisu seemne, mis ei idanenud, samuti olevat ka raisatud ära seeme ja lõikuse ajal olevat tehtud akt, et oli viljalkaldus.

Järvakandi valla Soosaluse külas rääkis üks, umbes 17 aastane kotipoiss talupoegadele, et tema just sõitnud Ukrainast, kus ei olevat ka käesoleval aastal loota viljasaaki, sest seemet ei ole ja kus ongi see külvatud, seal pole ta üldse idanenud. Valla partei organisatsiooni sekretär seltsimees Eelmaa, saades teada sellisest jutust, sõitis kohale, et tabada jutu levitajat, aga viimane oli juba kadunud.

[--]

EK(b)P Harjumaa Komitee informaatore /I. Padevest/

EK(b)P Harjumaa Komitee sekretär *allkiri* /R. Meijel/

ERAF f. 11, n. 8, s. 100, l. 64–65.

Tiit Noormets

(1959), Rahvusarhiivi teadus- ja publitseerimisbüroo peaspetsialist-teadur, Maneeži 4, 15019 Tallinn, tiit.noormets@ra.ee